

szlovák nyelven egyaránt – az NTMIK rubrikátorát és makrotezauruszát, valamint ágazati tezauruszait.

A fentiekén kívül a jogszabály más információkereső nyelvek használatát is előírja (pl. ETO, nemzetközi szabadalmi osztályozás, az országban használt különféle más – statisztikai, szociális, gazdasági stb. – osztályozási rendszerek, különféle, nemzetközileg meghonosodott információkereső nyelvek).

Végül az utasítás formálisan is létrehozza a csehszlovák tudományos, műszaki és gazdasági információs rendszer információkereső nyelvekkel foglalkozó központjait. E központok az ÚVTEI, illetve a Szlovák Műszaki Könyvtár (*Slovenské technická knižnica*) keretében fognak működni. Feladatkörük a következő: szabványok és módszertani dokumentumok közzététele az információkereső nyelvek témaköréből, módszertani és tanácsadó szolgálat működtetése, továbbképzések és más szakmai rendezvények szervezése, az információkereső nyelvek központi regisztrálása, illetve informálás e bázisról, az NTMIK információkereső nyelvei cseh és szlovák változatának elkészítése, az ETO gondozása.

/KOFNOVEC, L.: *Selečbní jazyky v šs. soustavě VTEI. = Československá Informatika, 21. köt. 6. sz. 1979. p. 161–164./*

(Futala Tibor)

Interdiszciplináris témák információkeresésének problémái

A tudomány és a tudományos kutatások gyors fejlődése magával hozta, hogy a terminológia, a szakmai zsargon alakulása erősen diszciplinákra orientáltan ment végbe. Ez azt jelenti, hogy egy-egy tudományágon és műszaki területen belül a szakirodalom sajátos ismérvei alakultak ki, *speciális referálási és indexelési elvek és gyakorlat honosodott meg, nehezítve ezzel az általános érvényű szakirodalmi információkeresés megteremtését.* A különféle diszciplinák ugyanis módszerekben, elméletben, publikációkban és ezzel együtt szakmai nyelvükben egymástól egyre inkább elszigetelődnek. Ennek nyomán az indexelő és referáló szolgáltatások is diszciplinára célzottakká váltak.

Ezzel a tendenciával együtt járt a diszciplinák sajátos szakkifejezéseinek, zsargonjának elterjedése, ami indexeléskor a diszciplinákban meghonosodott *sajátos deskriptorok használatában jut kifejezésre.* Ennek egyenes következménye, hogy egy-egy szakterület számára a más diszciplinákban publikált szakirodalom keresése az eltérő indexelés miatt alig lehetséges: az egyik diszciplinában képzett kutató általában nem képes információt találni

egy másik diszciplinára orientált információszolgáltatás indexelési rendszerén keresztül.

Az ezzel összefüggő másik probléma a *szakirodalom átfedése*, vagyis a határok elmosódása a diszciplinák között. A kutatási témák ugyanis nem oszthatók fel minden esetben egyértelműen az egyes diszciplinák között. Ezért valamely szakterületen publikált dokumentum releváns lehet más szakterületek kutatói számára is, esetleg más szempontból, viszont éppen az előbb ismertetett okok miatt azt nem, vagy nehezen lehet kikeresni. Fontossá teszi e probléma megoldását az, hogy a diszciplinák közötti kommunikáció igénye jelentősebb, mint azt sokan feltételezik.

A vizsgálat tárgya és forrásai

Az interdiszciplináris szakirodalom indexelésének és keresésének problémája vizsgálható például a *társadalomtudományok és az egészségügy* példáján. Kiindulásként feltehető, hogy egyes témák teljes szakirodalmi bázisának feltárását lehetetlenné teszi egy adott, zárt diszciplinán kívüli dokumentum feltárása az eltérő indexek miatt.

A társadalomtudományok és az egészségügyi tudományok diszciplinájába is tartozó két téma például a *vetélés és a halál*. Mindkét téma szociológiai, pszichológiai, gazdasági és klinikai szempontból egyaránt jelentős, mindkettőnek komoly szakirodalma van, és mindkettő az érdeklődés homlokterében áll.

A szerzők az ismertetett kísérletekben a következő referáló vagy indexelő lapokat használták, amelyek közül az első kettő orvostudományi-egészségügyi, a másik kettő pedig társadalomtudományi tárgyú: *Index Medicus, International Nursing Index, Sociological Abstracts, Psychological Abstracts.*

Az *Index Medicus* az orvostudomány legfontosabb referáló lapja, mintegy 2200 biológiai és orvosi folyóirat teljes, és néhány társadalomtudományi folyóirat válogatott feldolgozásának eredménye. Az *International Nursing Index* 200 beteg-, terhes- és gyermekápolási, valamint gondozási és 200 egyéb folyóiratot dolgoz fel, Ezek egy részét az *Index Medicus* is feldolgozza.

A *Sociological Abstracts* 91 folyóiratot referál teljes egészében az antropológia, a szociológia, a közgazdaság és a jog területéről, valamint részlegesen 277 egyéb folyóiratot is, amelyek ezek határterületeit érintik. A *Psychological Abstracts* 900 folyóirat szelektív feldolgozásának eredménye.

Az elemzés módszere

A folyóiratcímeket diszciplinák szerint sorolták be és minden hivatkozást a diszciplinák szerint foglaltak táblá-

zatba. Az 1. táblázat közli azoknak a cikkeknek a számát diszciplinánként amelyeket a halál, ill. a vetélés tárgykörében a négy adatbázisban megtaláltak. Az olyan folyóiratokban talált cikkeket, amelyeket meghatározott interdiszciplináris témával foglalkozó egyesületek (pl. *Gerontológiai Társulat*) publikáltak, az „interdiszciplináris” kategóriába sorolták be.

A táblázatból következtethető, hogy az egy-egy adatbázisból származó bibliográfiai tételek általában nem elegendők a téma szakirodalmi feltárására; az adatbázisokban feldolgozott folyóiratok száma eltérő, ezért a kikeresett cikkek száma is változik, de az adatbázis nevében is tükröződő diszciplinákban jelentkezik a legtöbb kikeresett tétel. Két kivétel is akadt: a *Sociological Abstracts* a vetélés témakörében ugyanannyi hivatkozást tartalmaz négy diszciplinában is, és a *Psychological Abstracts* több releváns cikket tartalmaz a pszichiátria, mint a pszichológia terén, mégpedig mindkét téma esetén.

Az orvostudományi és egészségügyi szakemberek számára leginkább hozzáférhető két szolgáltatásból szinte kizárólag a saját szakterületre vonatkozó szakirodalmi információkat lehetett kikeresni. Ezekre a szolgáltatásokra jellemző ugyanis a legkevésbé széles szakterületi átfedés, annak ellenére, hogy már felismerték az orvostudomány és a társadalomtudomány összekapcsolásának szükségességét.

Érdemes figyelni arra a körülményre is, hogy a szociológia tárgykörében a *Psychological Abstracts*-ból, a pszichológia tárgykörében pedig a *Sociological Abstracts*-ból nem kaptak releváns válaszokat. Az antropológiában és a közgazdaságtanban összesen egy-egy válasz adódott. A táblázatból általában a témák lefedésének interdiszciplináris véletlenszerűsége olvasható ki.

A megoldás keresése

A leírtak felhívják a figyelmet arra, hogy *interdiszciplináris téma keresésére elégtelen nemcsak egy, vagy kettő, hanem esetleg több szolgáltatás is*, továbbá nem lehet elvárni minden indexelő és referáló szolgáltatástól egységes nyelvhasználatot és hozzáférési módokat sem. A felhasználók és az információk közötti közvetítő személyekre, tehát a könyvtárosokra és információs szakemberekre, ezért fokozottabb feladat hárul az igények jobb ellátása érdekében, különösen az on-line adatbázisok egyre kiterjedtebb használatának időszakában. A közvetítőnek tisztában kell lennie az adatbázisok egyedi korlátaival, így például azzal, hogy a vizsgált adatok szerint a *Psychological Abstracts*-ra nem lehet hagyatkozni a halál témájú szakirodalom keresésében, és a vetélés témájáról is csak néhány cikk található a vizsgált adatbázisokban.

Amikor a könyvtáros vagy információs szakember keresi a felhasználó kérdésére a választ, akkor ezt az

1. táblázat

Négy indexelő és referáló szolgáltatásban talált interdiszciplináris bibliográfiai hivatkozások száma diszciplinánként

Diszciplina	Index Medicus	International Nursing Index	Psychological Abstracts	Sociological Abstracts
1. A halál témakörében				
Antropológia	0	0	0	1
Ápolás, gondozás	5	46	1	0
Biológia	1	0	0	0
Fizioterápia	1	0	0	0
Interdiszciplináris	6	1	6	5
Kórházi igazgatás	1	0	0	0
Közgazdaság	0	0	0	0
Orvostudomány	62	5	2	0
Pszichiátria	17	1	16	0
Pszichológia	7	0	6	0
Szociális gondozás	0	0	1	0
Szociológia	0	0	0	8
Vallás	0	0	1	1
2. A vetélés témakörében				
Antropológia	0	0	0	0
Ápolás, gondozás	1	22	0	0
Biológia	2	1	1	4
Filozófia	0	0	0	2
Interdiszciplináris	4	0	6	4
Jog	0	0	0	3
Kórházi igazgatás	0	0	0	0
Közgazdaság	0	0	0	1
Orvostudomány	251	6	3	0
Pszichiátria	6	1	8	0
Pszichológia	0	0	3	0
Szociális gondozás	1	0	1	0
Szociológia	0	0	0	4
Vallás	0	0	0	4

adatbázisok mélységének és szélességének alapos ismeretere támaszkodva tegye. Különösen fontos ez akkor, amikor az on-line rendszerek használata tekintélyes költségekkel jár.

A probléma természete és nagysága parancsolóan szükségessé teszi megoldások keresését. Szerencsére, e téren már mutatkoznak kezdeti eredmények. A *Chemical Abstracts*, a *Biological Abstracts* és az *Engineering Index* például megkísérik az egymás közötti kompatibilitásuk kidolgozását. Az amerikai indexelő és referáló szolgáltatók szövetsége (*National Federation of Abstracting and Indexing Services, NFAIS*) megvizsgálta 14 nagy adatbázis átfedéseit. Megállapították, hogy nem elegendő a referált folyóiratok jegyzékének összehasonlítása, hanem a feldolgozott közlemények alapján kell vizsgálni az

átfedést, mivel ebben a tekintetben nem biztos, hogy mindig párhuzamos tevékenységről van szó.

Az átfedés vagy ennek hiánya különösen jelentőssé válik a *feladatra orientált adatbázisok* számának növekedésével. Ezek olyan tématerületeket dolgoznak fel, amelyek számos diszciplínát érintenek valamilyen speciális feladat szempontjából. Az ismert vizsgálatok eredményei talán hozzájárulnak az újabb és újabb interdiszciplináris, feladatra orientált referáló-indexelő szolgáltatások szükségtelen szaporodásának fékezéséhez és helyette a meglévő adatbázisok feltárt hézagainak kitöltéséhez, vagy a *szükségleteket kielégítő új szolgáltatások* létesítéséhez.

Az adatbázisok on-line keresési lehetőségének széles körű hozzáféréssel együtt felmerül annak szükségessége, hogy pontosabban megismerhessük az egyes adatbázisok szakirodalmi lefedését, valamint azt, hogy miként kombinálják az adatbázisokat, ha interdiszciplináris témát kívánnak hatékonyan keresni. Ennek hiányában — a fentiek végkövetkeztetéseként — ugyancsak igaz az a hipotézis, hogy az interdiszciplináris témákban publikált szakirodalomhoz általában legfeljebb vaktában, rendszeretlenül juthatnak hozzá az igénylők az ismert információkereső módszerek alkalmazásával.⁴

GARDNER, T.—GOODYEAR, M. L.: *The inadequacy of interdisciplinary subject retrieval = Special Libraries*, 68. köt. 5/6. sz, 1977. p. 193–197./

(Roboz Péter)

A VINITI mágnesszalagokra jellemző keresési mutatók

A CINTI-ben (*Centralen Insztitut za Naucno i Techniceszka Informacija = Központi Tudományos és Műszaki Információs Intézet, Bulgária*) a VINITI mágnesszalagjai alapján megindult az információkereső szolgáltatás.

A keresésre jellemző teljességi és pontossági együttműködés kimutatásához vizsgálatokat végeztek. E célból a *Referativnij Zsurnal, Avtomatika, Telemekhanika i Vűcsiszitel'naja Tehnika* sorozatának 1976. évi 8. és 9. számát tartalmazó mágnesszalagot vették alapul, amely 1477 dokumentumról tájékoztatott. Az elsődleges forrásokról itt a következő információk álltak a rendelkezésre:

csak cím	kb. 5%
rövid annotáció	kb. 10%
referátum	kb. 85%.

A mintában szereplő állomány dokumentumtípusok szerinti összetételét az 1. táblázat mutatja be.

A feldolgozott állomány megoszlása az információforrások szerint

A feldolgozott információforrások	A feldolgozott tételek	
	száma	aránya %-ban
Monográfiák, időszaki kiadványok	694	46,98
Szabadalmak	734	49,68
Disszertációk	44	2,97
Prospektusok, szabványok stb.	5	0,37
Összesen:	1477	100,00

A források 0,6%-a 1973-ban, 2,3%-a 1974-ben, 41,9%-a 1975-ben, 55,2%-a 1976-ban jelent meg.

A mágnesszalagon az egyes dokumentumokat a *bibliográfiai leírás, a tárgyszavakból álló keresőkép és a referátum* reprezentálja.

A vizsgálat céljaira 4 külön adattárat képeztek, amelyek az azonosító jelzet mellett a következőket tartalmazták:

1. a dokumentum címét (CÍM);
2. a dokumentum tárgyszavait (KERESŐKÉP);
3. a címet és a tárgyszavakat (CÍM ÉS KERESŐKÉP);
4. a címet és a referátumot (CÍM ÉS REFERÁTUM).

A vizsgálat során *bolgár nyelvű keresőkérdéseket* használtak. Összesen 104 kérdést tettek fel; ezekre néhány példa:

- nagy integráltságú áramkörök;
- logikai áramkörök tervezése;
- multiprogramozás.

Az első keresés után a kérdések számát 60-ra csökkentették.

A *keresési előírást* a VINITI számítástechnikai kísérleti tezauszából vett deskriptorokból állították össze. Néhány kérdéshez a deskriptoroknak az információs állományból vett szinonimáját használták.

A keresési előírás *deskriptorait* a STAIRS programcsomag azon logikai operátoraival kötötték össze, amelyek a dokumentum keresőképében levő deskriptorok közötti kapcsolatokat tükrözik. Az ily módon összeállított kérdéseket display-ről tették fel.

A keresés a CINTI IBM 370/135 típusú számítógépén folyt *párbeszédés üzemmódban*, a STAIRS programcsomag AQUARIUS alrendszerének felhasználásával.

A rendszer elfogadta a különböző mélységben indexelt kérdéseket, mind a nagyon pontosakat, mind az általánosabbakat. Az értékelést *teljességi és pontossági mutatókban* fejezték ki.

Az első keresés alkalmával 39 kérdésre nem volt válasz. 5 kérdésre több mint 100 dokumentum volt a